

**TASA-ARVOTYÖ JA
YHDENVERTAISUUDEN EDISTÄMINEN
PERUSOPETUKSESSA
LOHJALLA**

Sisällysluettelo

1 Johdanto	2
1.1 Suunnitelman tekemistä ohjaavat periaatteet	2
1.1.1 Tasa-arvo	2
1.1.2 Yhdenvertaisuus	3
1.1.3 Syrjinnän kieltö	3
1.1.4 Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelmien yhdistäminen	5
2 Suunnittelu vaihe vaiheelta	5
2.1 Suunnittele	5
2.2 Selvitä	6
2.3 Kehitä	7
2.4 Arvioi	7
3 Lähteet ja materiaalia	8

1 Johdanto

Perusopetus rakentuu elämän ja ihmisoikeuksien kunnioittamiselle. Se ohjaa niiden puolustamiseen ja ihmisarvon loukkaantumattomuuteen. Tasa-arvon velvoite ja laaja yhdenvertaisuudenperiaate ohjaavat perusopetuksen kehittämistä.

Voimassa olevissa perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2014) sukupuolten tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämiseen on sitouduttu monin tavoin. Opetussuunnitelman perusteissa perusopetuksen tavoitteista todetaan muun muassa, että perusopetuksen yhteiskunnallisena tehtävänä on edistää tasa-arvoa, yhdenvertaisuutta ja oikeudenmukaisuutta sekä edistää sukupuolten tasa-arvoa. Perusopetuksen tehtävä on lisätä tietoa ja ymmärrystä sukupuolen moninaisuudesta. Osana opetusta oppilaita kannustetaan pohtimaan ehdotuksia eri osapuolten yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon sekä oikeudenmukaisen kohtelun näkökulmista.

Opetussuunnitelman perusteissa määritellään myös, että perusopetus on sukupuolitietoista. Tällä viitataan siihen, että opetuksessa tulee osana sukupuolten tasa-arvoa edistävää työtä tunnistaa ja aktiivisesti purkaa sukupuolittavia rakenteita. Lähestymistapa näkyy myös perusopetuksen tavoitteissa, joissa todetaan, että oppilaita kannustetaan yhdenvertaisesti eri oppiaineiden opinnoissa, ja auttaa heitä tunnistamaan mahdollisuutensa ja rakentamaan oppimispolkunsu ilman sukupuoleen sidottuja kapea-alaisia roolimalleja.

Koulu voi toiminnallaan vaikuttaa siihen, että inhimillinen moninaisuus tunnustetaan, tunnistetaan ja huomioidaan myönteisesti.

Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyön lähtökohtana on koulun toimintakulttuurin tiedostaminen ja vallalla olevien normien kriittinen tarkastelu. Normikriittisyys tarkoittaa oppilaitoksessa vallalla olevien sääntöjen, ohjeiden ja tapojen arviointia, syrjivien rakenteiden tunnistamista ja pyrkimystä niiden muuttamiseen. Toimintakulttuurin vaikutusten pohdinta ja sen ei-toivottujen piirteiden tunnistaminen ja korjaaminen ovat tärkeä osa toimintakulttuurin kehittämistä. Toimintakulttuuri ilmenee viime kädessä siinä, kuinka yhteisön jäsenet kohtaavat toisensa.

Tasa-arvotyö ja yhdenvertaisuuden edistäminen luo tilaa ja näkyvyyttä inhimilliselle moninaisuudelle. Sekä tasa-arvo että yhdenvertaisuus ovat perusoikeuksia ja tarkoittavat samaa asiaa: syrjimättömyyttä ja tasavertaisia mahdollisuuksia ihmisen eri ominaisuuksista huolimatta. Samanarvoisuus ei kuitenkaan tarkoita samankaltaisuutta. Yhdenvertaiset ja tasa-arvoiset mahdollisuudet eivät tarkoita erojen kieltämistä. Erilaisten taustojen ja henkilöön liittyvien ominaisuuksien ei kuitenkaan tulisi vaikuttaa siihen, kuinka tulee kohdatuksi yksilönä, mahdollisuuksiin saada koulutusta, kiinnostua oppiaineista tai kehittää itseänsä kykyjensä ja kiinnostuksen kohteidensa mukaan.

Vuonna 2014 tasa-arvolain täydennys toi koulukohtaisen tasa-arvosuunnitelman laadintavelvoitteen. Vuonna 2015 voimaan astunut yhdenvertaisuuslaki velvoittaa koulut edistämään yhdenvertaisuutta suunnitelmallisesti. Opetuksen järjestäjän ja tämän ylläpitämän koulun on arvioitava yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon toteutumista toiminnassaan ja ryhdyttävä tarvittaviin toimenpiteisiin toteutumiseksi.

1.1 Suunnitelman tekemistä ohjaavat periaatteet

1.1.1 Tasa-arvo

Tasa-arvolaki velvoittaa kouluja huolehtimaan siitä, että tytöillä ja pojilla sekä naisilla ja miehillä on samat mahdollisuudet koulutukseen ja ammatilliseen kehitykseen sekä huolehtimaan, että opetus-, tutkimus- ja

oppiaineistomateriaali tukevat lain tarkoituksen toteutumista. Tasa-arvoa edistetään opetuksessa lasten ikä ja kehitys huomioon ottaen.

Tasa-arvolaki velvoittaa koulun kiinnittämään toiminnan kehittämiseen tähtäävässä työssä erityistä huomiota **opetuksen järjestämiseen** (esim. sukupuolijakoon liittyvät näkyvät tai näkymättömät rakenteet), **opintosuoritusten arviointiin** ja **oppimiseroihin** (esim. sukupuoli, sukupuolittuneet taidot) sekä **oppilasvalintoihin**. Käytännössä oppilasvalintojen tasa-arvoisuus tulee pohdittavaksi kouluissa, joihin on erityinen valintamenettely. Näitä ovat esimerkiksi kieli-, musiikki- sekä liikuntapainotteiset koulut ja luokat.

1.1.2 Yhdenvertaisuus

Yhdenvertaisuuslaki turvaa sen, ettei ketään saa syrjiä iän, etnisen tai kansallisen alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden, seksuaalisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Lain tarkoituksena on edistää ja turvata yhdenvertaisuuden toteutumista ja tehostaa syrjinnän kohteeksi joutuneen oikeussuojaa.

Yhdenvertaisuuslaki ei sisällä säännöksiä siitä, miten lain mukaiset edistämistoimet kohdistetaan. Lain valmistelussa tuotiin kuitenkin esille, että suunnittelussa tulisi kiinnittää huomiota oppimateriaaleihin, häirintää ja kiusaamista ehkäiseviin toimiin, opetustilanteiden tasapuolisuuteen, opintosuoritusten arvioimiseen sekä opettajien yhdenvertaisuusosaamiseen.

Tasa-arvotyön ja yhdenvertaisuuden edistämisen periaatteet:

1.1.3 Syrjinnän kieltö

Peruskouluaikana oppilaiden käsitys omasta sukupuoli-identiteetistä ja seksuaalisuudesta kehittyä. Toimintakulttuurin tulee edistää arvoillaan ja käytänteillään oppilaita oman identiteetin rakentumisessa. Jokaisella oppilaalla ja opiskelijalla on oikeus turvalliseen kouluun ja opiskeluympäristöön, jossa ei tarvitse pelätä sukupuoleen perustuvan tai seksuaalisen häirinnän kohteeksi joutumista. On tärkeää, että häirinnän kohteeksi joutunut tai häirintää havainnut oppilas tai opiskelija tunnistaa häirinnän, tietää kenen puoleen hän voi kääntyä ja että häirintään osataan puuttua asianmukaisesti.

Yhdenvertaisuus- tai tasa-arvolain vastainen toiminta on syrjintää. Syrjintä on kielletty riippumatta siitä, perustuuko se henkilöä itseään vai jotakuta toista koskevaan tosiseikkaan tai oletukseen. Häirintä on syrjinnän muoto. Tasa-arvolaki kieltää seksuaalisen ja sukupuoleen perustuvan häirinnän. Yhdenvertaisuuslaki kieltää häirinnän, joka liittyy yhdenvertaisuusperiaatteisiin.

Häirintä on henkilön tai ihmisryhmän ihmisarvoa tarkoituksellisesti tai tosiasiallisesti loukkaava käyttäytymistä, jolla luodaan henkilöä tai ihmisryhmää halventava tai nöyryyttävä taikka niitä kohtaan uhkaava, vihamielinen tai hyökkäävä ilmapiiri. Yksittäiset erimielisyydet tai satunnainen sopimaton käytös ei ole häirintää, vaikka siitä aiheutuisi hetkellisesti pahaa mieltä. Häirinnälle tyyppillistä on sen toistuvuus.

Seksuaalisella häirinnällä tarkoitetaan sanallista, sanatonta tai fyysistä, luonteeltaan seksuaalista ei-toivottua käytöstä. Seksuaalinen häirintä loukkaa henkilön psyykkistä tai fyysistä koskemattomuutta luomalla uhkaavan, vihamielisen, halventavan, nöyryyttävän tai ahdistavan ilmapiirin. Fyysinen seksuaalinen häirintä voi olla rikoksena rangaistavaa seksuaalista ahdistelua. Seksuaalinen häirintä voi olla esimerkiksi

- härskejä puheita, nimittelyä tai kaksimielisiä vitsejä
- vihjailevia eleitä tai ilmeitä
- vartaloa, pukeutumista tai yksityiselämää koskevia huomautuksia tai kysymyksiä
- pornoaineiston esille asettamista
- seksuaalisesti värityneitä yhteydenottoja tai toimintaa sosiaalisessa mediassa
- fyysistä koskettelua, seksuaaliväritteisiä ehdotuksia tai vaatimuksia
- seksuaalista väkivaltaa

Sukupuoleen perustuva häirintä on henkilön sukupuoleen, sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun liittyvää ei-toivottua käytöstä, jolla tarkoituksellisesti tai tosiasiallisesti loukataan tämän henkistä tai fyysistä koskemattomuutta ja jolla luodaan uhkaava, vihamielinen, halventava, nöyryyttävä tai ahdistava ilmapiiri. Se ei kuitenkaan ole luonteeltaan seksuaalista. Sukupuoleen perustuva häirintä voi olla esimerkiksi

- halventavaa puhetta sukupuolesta
- sukupuolivähemmistöön kuuluvan leimaamista epänormaaliksi
- toisen ihmisen väheksyntää tai nöyryyttämistä sukupuolen perusteella
- koulukiusaamista silloin, kun se perustuu kiusatun sukupuoleen

Seksuaalisuuteen ja sukupuoleen perustuvan häirinnän ehkäisemisessä on tärkeää ottaa huomioon myös muut tekijät, jotka voivat vaikuttaa oppilaiden kiusaamis- ja häirintäkokemuksiin ja koulun aikuisten taitoihin puuttua ongelmiin. Näitä tekijöitä ovat esimerkiksi alkuperään, kieleen, seksuaaliseen suuntautumiseen, terveydentilaan tai uskontoon liittyvät erot. Vähemmistöihin kuuluvilla opiskelijoilla seksuaalisen häirinnän kokemukset voivat kietoutua yhteen muiden häirintä- ja syrjintäkokemusten (kuten rasistisen tai homofobisen kiusaamisen) kanssa. Moniperusteinen häirintä on syytä huomioida niin pohdittaessa keinovalikoimaa kiusaamisen ja häirinnän ehkäisyyn.

Häirintä voi näyttäytyä kiusaamisena, mutta sitä tulee käsitellä sukupuolittuneena ongelmana, ei sukupuolineutraalisti. Sukupuoleen perustuvan häirinnän ja seksuaalisen häirinnän taustalla on usein sukupuoli- ja heteronormatiivisia, toisinaan homo- ja transfobisia asenteita, ennakkoluuloja ja suhtautumistapoja. Turvallisen ja syrjimättömän toimintakulttuurin saavuttamiseksi on tärkeää, että ongelmatilanteisiin puuttumisen lisäksi tartutaan myös ilmiön pintaa syvemmällä oleviin ulottuvuuksiin, sillä häirinnän vaikutukset ulottuvat koulu yhteisössä aina yksittäistä oppilasta laajemmalle. Yhteiskunnallisten sukupuolittuneiden valtasuhteiden ymmärtäminen on keskeistä häirinnän tunnistamisessa, ehkäisyssä ja siihen puuttumisessa.

Yhdenvertaisuuslain osittaismuutoksen (voimaan 1.6.2023) seurauksena koulutuksen järjestäjän menettelyä pidetään syrjintänä, jos saatuaan tiedon siitä, että oppilas on joutunut koulussa tilaisuudessa tai toiminnassa häirinnän kohteeksi, ei ryhdy käytettävissään oleviin toimiin häirinnän poistamiseksi. Ei ole väliä, onko häirintään syyllistynyt toinen oppilas, huoltaja tai muu joku koulu yhteisössä.

Häirinnän ennaltaehkäisy tulee ottaa huomioon tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta edistävästä toimenpiteistä päätettäessä. Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että koulussa kerrotaan perustietoa sukupuolen

moninaisuudesta ja kehitetään oppimisympäristöjä, opetusmateriaaleja sekä työtapoja inhimillistä moninaisuutta arvostavaksi.

Oppilaitoksessa tulee myös rohkaista opiskelijoita ilmoittamaan havaitsemastaan tai kohtaamastaan seksuaalisesta häirinnästä henkilöstöön kuuluvalle.

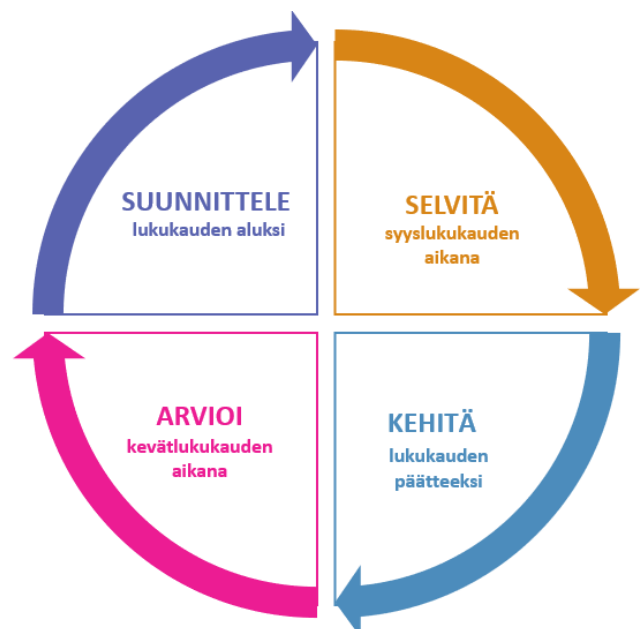
Kouluissa tulee myös rohkaista oppilaita ilmoittamaan havaitsemastaan tai kohtaamastaan seksuaalisesta häirinnästä henkilöstöön kuuluvalle. Henkilöstön keskuudesta voidaan myös nimetä henkilö, jolle oppilaita ohjeistetaan ilmoittamaan kiusaamiseen, syrjintään, häirintään tai väkivaltaan liittyvät, koetut tai havaitut, tilanteet. Ilmiön yhteinen käsitteleminen ja pohtiminen etukäteen auttaa oppilaita tunnistamaan häirintätilanteet ja toimimaan myös ahdistaviksi tai vaikeiksi kokemissaan tilanteissa. Jos käytössä on nimettömiä häirinnän ilmoituksen kanavia, on oppilaiden kanssa hyvä käydä keskustelua siitä, millä tavoin nimetön ilmoitus jättää koululle rajalliset mahdollisuudet asian selvittämiseksi. Seksuaalisen häirinnän selvittämisen kannalta nimetön ilmoitus ei ole hyvä lähtökohta. Tilanteeseen puuttuminen tehokkaasti edellyttää asian selvittämistä osapuolten kesken, mitä nimetön ilmoitus ei mahdollista.

1.1.4 Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelmien yhdistäminen

Lohjalla yhdenvertaisuussuunnitelma ja tasa-arvosuunnitelma on yhdistetty. Etuna tässä on, että epätasa-arvoisten käytäntöjen ja syrjivän kohtelun ymmärtämiseksi on usein huomioitava eri syrjintäperusteiden samanaikaisuus ja yhteisvaikutukset. Yhdistetty suunnittelu voi auttaa hahmottamaan näitä tilanteita, jolloin erot ryhmien sisällä tulevat paremmin näkyviin. Yhdistettyä tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmaa laadittaessa tulee huolehtia, että sukupuolten tasa-arvoa koskevat toimenpiteet ja tavoitteet eivät jää toissijaiseksi, ja että sukupuolen merkitys on riittävästi huomioitu suunnitelmassa.

2 Suunnittelu vaihe vaiheelta

Yksikkökohtainen suunnitelma tehdään henkilöstön ja oppilaiden yhteistyönä. Mitä nuoremmista lapsista on kyse, sitä tärkeämpää on harkita, miten heidät on tarkoituksenmukaisesti ottaa mukaan tehtävään yhdenvertaisuus- ja tasa-arvotyöhön. Tasa-arvotyön onnistumisen ja yhdenvertaisuuden edistämisen kannalta on tärkeää, että työ perustuu koulun ja sen oppilaiden tarpeisiin. Vaihekuvausten loppuksi löytyy esimerkki täytetystä suunnitelmasta. Suunnitelma tulee kirjata ainakin koulun lukuvuosisuunnitelmaan Wilmaan.

2.1 Suunnittele

Suunnitelmalla on kolme lain vaatimaa vaihetta: selvitys, kehitys ja arviointi. Näiden lisäksi on hyvä suunnitella prosessia. Tarpeellista on myös nimetä koululle henkilö tai tiimi, jonka vastuulla on yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnittelun koordinointi. Suunnittelu on yhteinen prosessi, jossa luodaan yhteinen käsitys opettajien kesken sekä oppilaiden kanssa muun muassa siitä

- millainen on tasa-arvoinen koulu
- mitkä asiat voivat estää koulussa tasa-arvon toteutumista
- mitkä asiat edistävät tasa-arvoa oppilaitoksessa
- mitkä asiat edistävät sukupuolten tasa-arvoa koulussa
- ovatko opetukseen tarkoitettut tilat esteettömiä (fyysisesti, psyykkisesti, sosiaalisesti)
- millainen työpaikka koulu on erilaisista taustoista tulevalle henkilökunnalle
- onko opettajilla riittäviä valmiuksia tunnistaa erilaisuudesta johtuvat ongelmat ja ratkaista ne oikeudenmukaisesti
- miten erilaisuus ja moninaisuus näkyvät opettajakunnassa
- miten yhdenvertaisuus toteutuu koulun yhteisöissä, esimerkiksi oppilaskunnassa
- onko kaikilla sukupuolesta tai muusta henkilökohtaisesta ominaisuudesta riippumatta yhtäläiset mahdollisuudet osallistua ja vaikuttaa koulun toimintaan
- miten puututaan häirintään tai syrjintään

2.2 Selvitä

Koulun tasa-arvotilannetta on hyvä selvittää monella tavalla. Tärkeintä on saada esiin oppilaiden näkemyksiä ja kokemuksia siitä, miten tasa-arvo toteutuu omassa koulussa. Hyviä menetelmiä ovat keskustelut, kyselyt ja kirjoitelmat, arkitilanteiden videointi, draama, pelit, valokuvaus sekä sarjakuvien piirtäminen. Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvotilanteesta voidaan saada tietoa omaa koulua koskevista selvityksistä, tilastoista ja seurannoista, mikäli tiedot on koottu ja eritelty sukupuolen mukaan.

Oppilaiden kanssa voidaan toteuttaa harjoitus, jonka avulla kartoitetaan, miten koulun tiloja käytetään ja koetaanko tilat turvallisina. Opetustilannetta taas on mahdollista kartoittaa siten, että tarkastellaan, kenen sallitaan luokkahuoneessa puhua ja millä äänenvoimakkuudella. Selvityksessä voidaan myös käyttää videointia eli nauhoittaa koulun arkisia tilanteita ja analysoida niitä yhdenvertaisuuden ja sukupuolten tasa-arvon kannalta.

Sukupuoli-identiteettiin, sukupuolen ilmaisuun tai seksuaaliseen suuntautumiseen perustuvan häirinnän ehkäisemiseksi tarpeellista tietoa voidaan kerätä esimerkiksi kyselyillä. Kyselyssä on hyvä huomioida eri häirinnän ja syrjinnän perusteet (sukupuoli, sukupuolen ilmaisu, sukupuoli-identiteetti, seksuaalinen suuntaus) omiksi vaihtoehtoiksi ja antaa vastaajille enemmän kuin kaksi vaihtoehtoa sukupuoli-taustamuuttujan kuvaamiseen, kuten ”nainen, mies, muu, en halua määritellä.”

Selvitystä tehdessä on hyvä kunnioittaa sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien yksityisyyttä ja pitää mielessä, että tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustilanteen selvitys ei tarkoita sitä, että ryhdyttäisiin selvittämään ihmisten sukupuoli-identiteettejä, seksuaalista suuntausta tai sukupuolen ilmaisua.

Suunnitelman kirjaaminen

Suunnitelmalla ei ole laissa määriteltyä määrämuotoa. Lohjalla yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelma kirjataan Wilmaan osaksi lukuvuosisuunnitelmaa. Tämän lisäksi koulut voivat tehdä suunnitelmasta esimerkiksi posterin, digitarinan, julistenäyttelyn, lyhytelokuvan, sarjakuvan tai kuvakirjan.

Suunnitelmaan kirjataan selvitykset (1), tavoitteet, kehittämistoimenpiteet (2), sovittujen toimenpiteiden aikataulut ja vastuuhenkilöt sekä arvioinnin aikatauluja tulokset (3). Yksikkökohtaisen suunnitelman arvioinnissa voidaan käyttää samoja menetelmiä kuin selvityksen tekemisessä.

Pääasia on, että suunnitelma on konkreettinen, ymmärrettävä ja että sen esitystapa kannustaa oppilaita, koulun henkilökuntaa ja huoltajia omaksumaan suunnitelman tavoitteet. Yhdenvertaisuus ja tasa-arvosuunnitelman laatimisen ei ole tulisi olla itsetarkoituksellista, vaan sen onnistumista mitataan siinä,

miten se tukee ja ohjaa koulua tasa-arvotyöhön ja edistää yhdenvertaisuutta sekä aikaansaa tarvittavia muutoksia.

2.3 Kehitä

Kehittämiskohteet ja konkreettiset toimenpiteet yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon edistämiseksi perustuvat koulussa laadittuun selvitykseen ja ne valitaan aina koulun omien tarpeiden mukaan - muuten suunnitelma ei ole lainmukainen eikä toimi koulun toimintakulttuurin kehittämisen työkaluna. On parempi keskittyä muutamaan asiaan ja muutaman epäkohdan poistamiseen kuin yrittää ratkaista liian monta ongelmaa samanaikaisesti. Toimenpiteet voivat kohdistua mihin tahansa selvityksessä esille nousseeseen kysymykseen. On kuitenkin tärkeää valita konkreettisia asioita, jotka ovat helposti toteutettavia ja joilla on mahdollisimman suuri muutosvaikutus.

Tiedon lisääminen käsitteiden kautta voi olla yksi toimenpide. Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvotaidot vahvistuvat parhaiten silloin, kun kysymyksiä käsitellään säännönmukaisesti henkilökunnan, huoltajien ja oppilaiden kanssa ei vain erillistapahtumien tai suunnitelmien suunnittelun yhteydessä.

Suunnitelman toimeenpano on helpointa silloin, kun toimenpiteistä on sovittu yhdessä ja suunnitelmaan on kirjattu vastuuhenkilöt ja aikataulut. Näin varmistetaan, että hyvät ajatukset saadaan muuttumaan pedagogiseksi arjeksi. Sovittujen toimenpiteiden tehokas toimeenpano vaatii koko koulu yhteisön sitoutumista ja johdon varauksettoman tuen. Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvotyö saattaa herättää myös vastustusta. Osa henkilöstöstä saattaa kokea tasa-arvoa edistävät toimet turhina tai ajatella, että ne ovat kritiikkiä heidän toimintaansa kohtaan. Etenkin näissä tilanteissa on tärkeää, että johto osoittaa selvän tukensa vastuuhenkilöille sekä suunnitelluille kehittämistoimille, ja on valmis käymään keskustelua yhdenvertaisuus ja tasa-arvotyön tavoitteista ja keinoista. Vaikka kaikki eivät olisikaan edelläkävijöitä ja innokkaita kokeilijoita, on tärkeää varmistaa, että kehittämistyötä ei vähätellä tai sabotoida.

Suunnitelmaan sitoutuminen ja siitä tiedottaminen

Rehtorin tehtävänä on varmistaa, että hyväksytystä yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelmasta sekä koulun tasa-arvotyön ja yhdenvertaisuuden edistämisen hyvistä käytännöistä tiedotetaan koulun henkilöstölle, oppilaille ja heidän huoltajilleen. Tiedottamisen kanavana käytetään koulun sähköisten viestimien ja painettujen asiakirjojen lisäksi koulun yhteisiä kokouksia, tilaisuuksia tai vanhempainiltoja.

Hyvä ajankohta tasa-arvoa käsittelevälle vuosittaiselle teemapäivälle on Minna Canthin eli tasa-arvon päivä 19. maaliskuuta.

2.4 Arvioi

Viimeinen lain määrittämä suunnitelman vaihe on toimenpiteiden ja niiden vaikutusten arviointi. Kun valitut toimenpiteet ovat olleet konkreettisia, on niitä helppoa arvioida. Jos toteutuksessa on ollut ongelmia, tulee arvioida, mistä tämä johtuu ja mitä pitää korjata. Yksikkökohtaisen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelman arviointi on luontevinta tehdä sen päivytyksen yhteydessä vuosittain. Arviointi voi samalla toimia pohjana uusien toimenpiteiden valmistelulle.

Tasa-arvolaki ohjaa tarkastamaan suunnitelman vuosittain. Yhdenvertaisuuslaissa ei säädetä yhdenvertaisuussuunnitelman päivittämisen tai uusimisen määrärajoista vaan riittää, että suunnitelman toteutumista arvioidaan tarvittaessa. Tasa-arvosuunnitelman arvioinnin yhteydessä on kuitenkin hyvä arvioida myös yhdenvertaisuuden edistämistoimien toteutumista, koska Lohjalla suunnitelmat on yhdistetty. On kuitenkin mahdollista laatia suunnitelma kahdeksi tai kolmeksi vuodeksi. Tällöinkin toimenpiteiden toteutumista kannattaa seurata vuosittain.

Esimerkki täytetystä yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelman sisällöstä ja muodosta:

1. Milloin suunnittelu aloitettiin? Millaista suunnittelua tehtiin? Milloin selvitys tehtiin? Mitä asioita selvityksessä tuli esiin?				
<p>Suunnittelu aloitettiin elokuussa vesopäivien aikana. Suunnitteluun sisältyi keskeisiin lakeihin ja käsitteisiin tutustuminen pienryhmissä ja yhteistä keskustelua heränneistä teemoista. Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvoselvitys tehtiin syyskuussa. 1.-3. luokkien kanssa kartoitettiin koulun fyysiset tilat kävelen ja piirtäen. Selvityksen aikana keskusteltiin kuka leikkii tietyillä alueilla, pohdittiin miksi joku ei leiki alueella ja mitä voisi muuttaa, jotta alue olisi kaikkien käytössä. 4.-9. luokkalaisten kanssa tehtiin myös fyysisten tilojen kartoitus piirtäen. Tämän lisäksi oppilaille tehtiin kysely. Selvityksessä huomattiin, että 1.-3. luokkalaisten eivät koe "Linnunrata" - oleskelutilaa itselleen turvallisesti tai omakseen, koska "se on isojen aluetta". Vanhempien oppilaiden kyselyssä tuli esiin, että oppilaat eivät uskalla pukeutua kuten haluaisivat ja ilmaista sukupuoltaan, vaan valitsevat vaatteita, jotka eivät kerää kommentointia.</p>				
Kehitettävä teema	Tavoite	2. Kehittämis-toimenpiteet	Aikataulu, vastuhenkilö, milloin arvioidaan	3. Arvioinnin tulokset
Turvallisuuden tunne	Vahvistetaan kummitoimintaa	Kummiluokat lisäävät yhteistoimintaa, kerran kuussa	Syys-maaliskuu Janna ja Jussi Arvioidaan huhtikuussa	Kummiluokilla oli yhteistoimintaa kerran kuussa. Toimintaa oli molempien luokissa sekä Linnunradassa. 1.-3. luokkalaisten kanssa keväällä tehdyssä kävelyssä tilaa ei enää koettu turvattomanana. Ensi lukuvuonna jatketaan säännöllisiä kummitapaamisia.
Sukupuolen ilmaisu itseksi kasvamisen prosessissa	Lisätään tietoisuutta stereotyyppioista, myös sukupuoleen liittyen	Käydään läpi oppitunneilla ohjautusti millaisia rooleja, kykyjä, vaatteita ja värejä liittyy oppikirjojen / nettisivujen / mainosten jne. henkilöihin	Loka-huhtikuu Riikka ja Tuomas Arvioidaan huhtikuussa	Stereotyyppien käsitteleminen lisäsi tietoisuutta. Esimerkiksi oppilaat huomioivat kuinka haavoittuvassa asemassa olevien ihmisryhmien edustajia (vammasia, seksuaaliseen vähemmistöön kuuluvia) esiintyy vain niistä kertovien tekstien kanssa, ei muualla. Sukupuolen ilmaisen käsittely herätti myös vastustusta, sillä sen miellettiin uhkaavan sitä "että on tyttöjä ja poikia". Ensi lukuvuonna jatketaan käymällä läpi tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen liittyviä käsitteitä tarkemmin.

3 Lähteet ja materiaalia

Granskog, P., Haanpää, S., Järvinen, J., Lahtinen, M., Laitinen, K., & Turunen-Zwinger, S. (2018). Opas seksuaalisen häirinnän ennaltaehkäisemiseksi ja siihen puuttumiseksi kouluissa ja oppilaitoksissa. *Opetushallitus. Oppaat ja käsikirjat, 2018, 4a.*

Itkonen, T. & Talib, M-T. 2013. Aito yhdenvertaisuus koulussa -Syrjinnänvastainen pedagogiikka. Sisäasiainministeriön julkaisu 24/2013.

Jääskeläinen, L., Hautakorpi, J., Onwen-Huma, H., Niittymäki, H., Pirttijärvi, A., Lempinen, M., & Kajander, V. (2015). Tasa-arvotyö on taitolaji. Opas sukupuolten tasa-arvon edistämiseen perusopetuksessa. *Oppaat ja käsikirjat, 5.*

Laitinen, K., Haanpää, S., Francke, L., & Lahtinen, M. (2020). Kiusaamisen vastainen työ kouluissa ja oppilaitoksissa. *Oppaat ja käsikirjat, 2020, 3a.*

Mikkola, A. (2020). Tasa-arvosuunnitelmien seuranta 2019. *Perusopetuksen oppilaitosten tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelu*.

Nousiainen, S. 2020. Sukupuoleen katsomatta. Kuinka kohdata moninaisuus. Atena Kustannus Oy.

Pirola, Erna & Pietarinen, Kati (toim.) & Jalonen, Riikka & Niittymäki, Hanna & Laaja, Johanna 2016. Koulu vailla vertaa! Opas yhdenvertaisuussuunnitteluun. Helsinki: Rauhankasvatusinstituutti ry.